

*Милена Мрвић**

Више јавно тужилаштво у Новом Пазару

*Лејла Хубић Нурковић***

Основно јавно тужилаштво у Новом Пазару

ORCID: 0009-0002-0844-6835

ПОСЕБНЕ ОКОЛНОСТИ ЗА ОДМЕРАВАЊЕ КАЗНЕ ЗА КРИВИЧНА ДЕЛА ПРОТИВ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ**

САЖЕТАК: Кривична дела против животне средине, као посебна група кривичних дела прописана су у глави XXIV Кривичног законика Републике Србије и представљају специфичну групу инкриминације која се рефлектује на савремене изазове очувања природних ресурса и здравља људи, јер нарушавају еколошку равнотежу, угрожавају здравље људи и проузрокују трајне последице по природне ресурсе. Њихова посебност огледа се у томе што последице најчешће нису ограничене на појединца или тренутак извршења, већ задиру у ширу заједницу, јавни интерес и будуће генерације. Одмеравање казне за ова кривична дела треба да подразумева другачији приступ у поређењу са класичним кривичним делима, односно код ове врсте кривичних дела потребно је приликом одмеравања казне посебно ценити обим и тежину настале или потенцијалне штете по животну средину, трајање и непоправљивост последица, степен угрожености здравља људи, мотив и корист учиниоца, а нарочито поступање окривљеног након извршења кривичног дела (санација, накнада штете, сарадња са надлежним органима).

* e-mail: milenamrvic@gmail.com, главни јавни тужилац.

** e-mail: hubic.lejla@gmail.com, главни јавни тужилац.

*** Рад је примљен 19. 8. 2025, а прихваћен је за објављивање 8. 12. 2025. године.

У раду се разматрају нормативни оквири Републике Србије и Европске уније, анализирају посебне околности које се јављају у процесу одмеравања казне, даје се осврт на јавнотужилачку и судску праксу домаћих судова, као и на стандарде развијене у пресудама Европског суда за људска права. Посебна пажња посвећена је тежњи Републике Србије да своје законодавство и праксу усклади с европским стандардима у области заштите животне средине. Циљ рада јесте да покаже специфичности еколошких кривичних дела која захтевају диференциран, строжи и ремедијалан приступ одмеравању казни, који треба да буде пропорционалан, одвраћајући и усмерен на превенцију будућих повреда, а све из разлога како би се обезбедила ефикасна заштита животне средине и остварили циљеви генералне и специјалне превенције.

Кључне речи: животна средина, природни ресурси, казна

1. УВОД

Заштита животне средине представља једно од кључних питања савременог друштва и једно од најважнијих обележја концепта одрживог развоја. Савремено друштво одликују индустријализација, урбанизација и глобалне климатске промене, а све то указује на потребу предузимања мера у циљу очувања природних ресурса и еколошке равнотеже. Управо ова потреба постала је приоритет како на националном тако и на међународном нивоу. Правна регулатива заштите животне средине се протеже на различите гране права. О значају животне средине нарочито говори чињеница да је право на здраву животну средину Устав Републике Србије прописао у ранг уставних права. Устав Републике Србије чл. 74. прописује да свако има право на здраву животну средину, на благовремено и потпуно обавештавање о њеном стању, да је свако, а посебно Република Србија и аутономна покрајина, одговоран за заштиту животне средине и да је свако дужан да чува и побољшава животну средину.¹ Управо оваква уставна регулатива указује да је свако дужан да се стара о животној средини не наглашавајући посебно улогу Републике и Аутономне покрајине². Кривично-правна заштита животне средине заузима посебно место у систему правне заштите, јер се кроз њу остварује највиши степен друштвене реакције на понашања која угрожавају здравље људи, биљни и

¹ Устав Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 98/2006. и 115/2021.

² Бабић, Б. (2023). „Кривично-правна заштита животне средине у Републици Србији и упоредном законодавству“, докторска дисертација. Нови Сад, 12.

животињски свет, као и природне екосистеме. Кривично-правна заштита животне средине подразумева и поштовање и примену међународних докумената о заштити животне средине. У оквиру кривичноправне одговорности питање одмеравања казне за кривична дела против животне средине има посебан значај, будући да правилно утврђивање казне треба да одражава тежину дела, степен угрожености или оштећења животне средине, као и личне околности учиниоца. Такође, посебне околности које суд узима у обзир приликом одмеравања казне, као што су мотив, начин извршења, последице дела, степен кривице и околности које се односе на личност учиниоца, могу имати пресудан утицај на крајњу одлуку о казни. Циљ овог рада и јесте да се анализирају посебне околности које утичу на одмеравање казне за кривична дела против животне средине у домаћем правном систему, с освртом на релевантне међународне стандарде и механизме који усмеравају развој еколошког кривичног права.

2. ПОЈАМ И ПРАВНИ ОКВИР ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Појам животне средине регулисан је Законом о заштити животне средине³ из 2009. године, који одредбом чл. 3, ст. 1, т. 1. прописује да је животна средина скуп природних и створених вредности чији комплексни и међусобни односи чине окружење, односно простор и услове живота. Савремени концепт животне средине обухвата не само природне елементе попут ваздуха, воде, земљишта, флоре и фауне, већ и ширу еколошку равнотежу, квалитет живота, заштиту биодиверзитета и очување природних ресурса за будуће генерације. Појам животне средине у законодавству се дефинише широко са циљем да се обухвате различити видови угрожавања еколошке целовитости. Имајући у виду да последице нарушавања животне средине често превазилазе локални или национални ниво, савремено право све чешће користи интегрисан приступ заштите заснован на уважавању еколошких, економских и друштвених димензија одрживог развоја. Заштита животне средине добија посебно значење, јер представља предмет посебне нормативне заштите укључујући административне, прекршајне и кривичне механизме. Правни систем Републике Србије у области заштите животне средине заснива се на комбинацији

³ Закон о заштити животне средине, *Службени гласник РС*, бр. 135/2004, 36/2009, 36/2009. – др. закон, 72/2009. – др. закон, 43/2011. – одлука УС, 14/2016, 76/2018, 95/2018. – др. закон, 95/2018. – др. закон и 94/2024. – др. Закон.

уставних гаранција, системских закона и посебних сетовских прописа. Устав Републике Србије утврђује право грађана на здраву животну средину и обавезује државу да обезбеди заштиту и унапређење еколошких услова живота. Овако прописана уставна гаранција представља темељ за развој посебних законодавних механизма. Темељни закон у Републици Србији који регулише област заштите животне средине јесте Закон о заштити животне средине, који поставља основне циљеве и начела очувања животне средине, као што су одрживи развој, превентивно деловање, одговорност загађивача и начело интегралне заштите, начело превенције и предострожности, начело очувања природних вредности, начело одрживог развоја, начело „загађивач плаћа“, начело „корисник плаћа“, начело информисања и учешћа јавности и начело заштите права на здраву животну средину и приступа правосуђу. Поред наведеног закона у Републици Србији донети су и бројни посебни закони (Закон о заштити природе,⁴ Закон о водама,⁵ Закон о заштити ваздуха,⁶ Закон о управљању отпадом,⁷ Закон о процени утицаја на животну средину⁸ и други закони) који уређују појединачне секторе животне средине и успостављају стандарде који се морају поштовати како би се спречило загађење и угрожавање еколошке равнотеже. Поред посебних закона које смо навели, право на здраву животну средину је у законодавству Републике Србије добило и кривичноправну заштиту која је обезбеђена одредбама Кривичног законика Републике Србије, а који законик у посебној глави прописује кривична дела против животне средине. Нормативни оквир кривичних дела представља најстрожу форму друштвене реакције када су последице угрожавања животне средине нарочито озбиљне. С обзиром да, како смо рекли, последице еколошких проблема превазилазе границе националног законодавства, област заштите животне средине се не може посматрати изоловано од преузетих међународних обавеза. Република Србија је ратификовала велики број међународних конвенција и протокола чији је циљ обезбеђивање глобалних стандарда у очувању еколошких ресурса од којих посебан значај има Директива

⁴ Закон о заштити природе, *Службени гласник РС*, бр. 36/2009, 88/2010, 91/2010. – испр., 14/2016, 95/2018. – др. закон и 71/2021.

⁵ Закон о водама, *Службени гласник РС*, бр. 30/2010, 93/2012, 101/2016, 95/2018. и 95/2018. – др. Закон.

⁶ Закон о заштити ваздуха, *Службени гласник РС*, бр. 51/2025.

⁷ Закон о управљању отпадом, *Службени гласник РС*, бр. 36/2009, 88/2010, 14/2016, 95/2018. – др. закон и 35/2023.

⁸ Закон о процени утицаја на животну средину, *Службени гласник РС*, бр. 94/2024.

2008/99/ЕС о заштити животне средине путем кривичног права, а која директива је прописала мере које државе чланице треба да предузму у области кривичног права ради ефикасније заштите животне средине, а која полази од стандарда утврђених Конвенцијом Савета Европе утврђених Конвенцијом о заштити животне средине (1998).⁹ Неопходно је поменути и Архуску конвенцију о доступности информација, учешћу јавности у доношењу одлука о приступу правосуђу у вези са питањима животне средине,¹⁰ Стокхолмску декларацију о човековој средини¹¹ којом декларацијом је на међународном нивоу уведен појам права на здраву животну средину и прописано 26 основних принципа за заштиту животне средине, а које принципе је државе потписнице требало да инкорпорирају у своја национална законодавства. Такође је неопходно поменути и Базелску конвенцију о контроли прекограничног кретања опасног отпада и његовог одлагања,¹² а која је имала за циљ да се обезбеди прекогранична контрола опасног отпада и хемикалија. Нормативни оквир заштите животне средине, који обухвата све прописе како на националном тако и на међународном нивоу, представљају кохерентан механизам заштите животне средине који обухвата превентивне, управне, прекршајне и кривичне инструменте.

3. КРИВИЧНА ДЕЛА ПРОТИВ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ У КРИВИЧНОМ ЗАКОНИКУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Доношењем Кривичног законика из 2006. године, у законодавству Републике Србије систематизовано је, и у посебну главу кривичних дела под називом „Кривична дела против животне средине“ (XXIV), прописано 18 кривичних дела који за заштитни објекат примарно имају животну средину. Треба напоменути да је у Кривичном законнику законодавац, осим нових кривичних дела и оних из споредног законодавства,

⁹ Бабић, Б. (2023). „Кривично-правна заштита животне средине у Републици Србији и упоредном законодавству“, докторска дисертација. Нови Сад, 29.

¹⁰ Закон о потврђивању Конвенције о доступности информација, учешћу јавности у доношењу одлука о приступу правосуђу у вези са питањима животне средине, *Службени гласник РС – Међународни уговори*, бр. 38/2009.

¹¹ Закон о потврђивању Стокхолмске конвенције о дуготрајним органским, загађујућим супстанцама, *Службени гласник РС – Међународни уговори*, 42/2009.

¹² Закон о потврђивању Базелске конвенције о контроли прекограничног кретања опасног отпада и његовог одлагања, *Службени гласник РС – Међународни уговори*, бр. 2/99.

систематизовао и нека кривична дела која су се у претходном закону налазила у групи кривичних дела против привреде, као што су Шумска крађа и Незаконит лов и риболов.¹³ Поред тога, ова група садржи и кривична дела учињена на штету животиња. Објект заштите код ових кривичних дела јесте животна средина, односно право на очувану и здраву сигурну средину као универзално и уставом гарантовано право свих грађана. Бланкетна природа кривичноправних одредаба којима се пружа кривичноправна заштита захтева познавање и примену бројних прописа којима се уређују различити еко-медијуми, као и мултисекторски приступ у фази обезбеђивања доказа, што чини кривична дела против животне средине нарочито комплексним. Под појам „кривична дела против животне средине“ могу се, у ширем смислу, подвести и кривична дела из других група којима се примарно штити неки други објект, али која посредно имају последице по животну средину, која се у правној теорији квалификују као неправна еколошка кривична дела (загађивање воде за пиће и животних намирница из чл. 258. КЗ, Изазивање опште опасности из чл. 278. КЗ, оштећење брана, насипа и водопривредних објеката из чл. 282. КЗ, грађење без грађевинске дозволе из чл. 219а. КЗ).

Кривична дела против животне средине подразумевају радње чињења или пропуштања, тј. комбинацију чињења и пропуштања којима се повређују правила еколошког права, односно закона и низа прописа којима се штити животна средина узрокујући кривичноправно релевантну последицу у погледу животне средине / на еколошком добру.¹⁴ Сва кривична дела из ове групе су у надлежности основног суда, са најстрожом прописаном казном од десет година затвора. Наиме, у одредбама од 260 до 277 прописана су кривична дела: *Загађивање животне средине* (чл. 260); *Нейредузимање мера заштите животне средине* (чл. 261); *Противправна изградња и стварање уједно објеката и постројења која загађују животну средину* (чл. 262); *Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине* (чл. 263); *Оштећење животне средине* (чл. 264); *Уништење и оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеној природној добра* (чл. 265); *Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја* (чл. 266);

¹³ Шкулић, М., Чавошки, А., Трајковић, Д., Матић, М., Мракић, В. (2011). *Приручник за заштиту животне средине*. Београд: Удружење тужилаца и заменика јавних тужилаца, 12.

¹⁴ Миљуш, И. (2023). Специјализација службених актера у поступку за кривична дела против животне средине. *Зборник радова са међународне научне конференције „Раскрића међународној кривичној и кривичној права – Репформа правосудних закона Републике Србије“*. Палић, 408.

Недозвољена изградња нуклеарних постројења (чл. 267); *Повреда права на информисање о стању животне средине* (чл. 268); *Убијање и злостављање животиња* (чл. 269); *Преношење заразних болести код животиња и биљака* (чл. 270); *Несавесно пружање ветеринарске помоћи* (чл. 271); *Производња штетних средстава за лечење животиња* (чл. 272); *Загађивање хране и воде за исхрану, односно најајање животиња* (чл. 273); *Пустошење шума* (чл. 274); *Шумска крађа* (чл. 275); *Незаконит лов* (чл. 276); *Незаконит риболов* (чл. 277). За потребе овог рада, детаљније ће се обрадити нека од најважнијих, и у пракси најчешћих кривичних дела.

3.1. Загађење животне средине (чл. 260. КЗ)

Загађење животне средине је бланкетно кривично дело које за заштитни објект има ваздух, воду и земљиште. Прописано је као последично кривично дело, те је за његово постојање у основном облику потребно да наступи загађење у већој мери или на ширем простору. С обзиром да се ради о уопштеном појму „већој мери“ и „ширем простору“, у пракси се поставља питање на који начин, у конкретном предмету, утврдити такав степен загађења. За одређивање ових непрецизних појмова требало би да послуже граничне вредности дозвољеног загађивања појединих екосистема, које су предвиђене одређеним правилницима, а под изразом граничних вредности треба разумети највиши дозвољени ниво загађујуће материје у природи, утврђен на основу научних сазнања, и који се не сме прећи, ако се једном достигне.¹⁵

За ово кривично дело, ставом 3. прописан је тежи облик кривичног дела. Наиме, ставовима 3. и 4. прописана је тежа кривична санкција ако је наступила последица у виду уништења или оштећења животињског или биљног света великих размера, или до загађења животне средине у тој мери да су за његово отклањање потребни дуже време или велики трошкови. У односу на појам „уништење или оштећење животињског или биљног света великих размера, или загађење животне средине у тој мери да су за његово отклањање потребни дуже време или велики трошкови“, најпре је пресудом Врховног суда Србије од 2002. године било утврђено да таква штета постоји ако прелази износ од 4.000.000,00 динара, међутим, с обзиром да се ради о вредностима које се не могу увек представити у материјалном смислу, Врховни суд је у последњим

¹⁵ Шкулић, М., Чавошки, А., Трајковић, Д., Матић, М., Мракић, В. (2011). *Приручник за заштитну животне средине*. Београд: Удружење тужилаца и заменика јавних тужилаца, 13.

правним схватањима од 2006. године изоставио ово кривично дело приликом одређивања новчаних вредности као обележја неких кривичних дела, што значи да се у пракси обим штете утврђује потребним вештачењима, у зависности од екосистема који је загађен.¹⁶ У сваком случају шта се сматра већом мером или ширим подручјем, односно уништењем или оштећењем животињског или биљног света великих размера, одговор даје судска пракса, а као оријентација могу да послуже граничне вредности дозвољених загађивања у појединим еко-медијумима. Ставовима 2. и 4. прописан је нехатни облик овог кривичног дела и то како у његовом основном облику тако и у квалификованом облику из ст. 3. када наступи тежа последица. Како се, с обзиром на запрећену казну, за ово дело може изрећи и условна осуда за ст. 1, 2. и 4, законодавац је ст. 5. прописао да уколико се изрекне условна осуда, суд може одредити обавезу учиниоца да у одређеном року предузме одређене прописане мере заштите, очувања и унапређења животне средине, али ову могућност веже само за умишљајни облик кривичног дела. Треба напоменути да последица овог кривичног дела подразумева само загађење еко-медијума и уништење или оштећење животињског или биљног света, те уколико извршењем овог кривичног дела наступи још нека последица (нпр. нарушавање здравља лица или телесна повреда) постојаће стицај са другим одговарајућим кривичним делима.

3.2. Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја (чл. 266. КЗ)

Радња извршења основног облика кривичног дела Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја из чл. 266. КЗ подразумева уношење у Србију радио-активних или других опасних материја или опасног отпада, или превоз, прераду, одлагање, сакупљање или складиштење таквих материја или отпада, које је противно прописима. С обзиром да се алтернативне радње извршења овог кривичног дела морају вршити противно прописима, то значи да је и оно бланкетног карактера. Ставом 2. прописана је тежа казна уколико радњу извршења овог кривичног дела дозволи или омогући лице злоупотребом свог службеног положаја или овлашћења. Оба

¹⁶ Шкулић, М., Чавошки, А., Трајковић, Д., Матић, М., Мракић, В. (2011). *Приручник за заштити животне средине*. Београд: Удружење тужилаца и заменика јавних тужилаца, 13.

облика кривичног дела могу се извршити само с умишљајем, односно потребно је да код учиниоца постоји свест о томе да се ради о радиоактивним или опасним материјама, или да се ради о опасном отпаду. Као и код кривичног дела Загађење животне средине, законодавац је прописао као квалификовани облик овог дела уколико за последицу има уништење животињског или биљног света великих размера, или дође до загађења животне средине у тој мери да је за његово отклањање потребно дуже време или велики трошкови, као и могућност да суд одреди обавезу учиниоцу да у одређеном року предузме одређене прописане мере заштите. Најтежа казна за ово кривично дело прописана је ставом 5. и то за лица која организују вршење овог дела из става 1. овог члана, што значи да је потребно да су извршена најмање два кривична дела из става 1. која је извршилац организовао, а да притом сам није учествовао у њиховом извршењу. У пракси се ово кривично дело најчешће остварује кроз извршење радње складиштења опасног отпада које је противно прописима. У том смислу потребно је најпре утврдити да се ради о опасном отпаду, а након тога и да се исти складишти супротно прописима. У том погледу је од нарочитог значаја Закон о управљању отпадом, Правилник о категоријама, испитивању и класификацији отпада¹⁷ и Правилник о начину складиштења, паковања и обележавања опасног отпада.¹⁸ Појам опасног отпада дефинисан је одредбом чл. 5, ст. 1, т. 18. Закона о управљању отпадом којим је прописано да је опасан отпад онај отпад који по свом пореклу, саставу или концентрацији опасних материја може проузроковати опасност по животну средину и здравље људи и има најмање једну од опасних карактеристика утврђених посебним прописима, укључујући и амбалажу у којој је опасан отпад био или јесте упакован. Опасан отпад се одређује према карактеристикама отпада које га чине опасним и компонентама отпада због којих се отпад сматра опасним, које су дефинисане у листама Правилника о категоријама, испитивању и класификацији отпада. Одредбама Правилника о начину складиштења, паковања и обележавања опасног отпада уређен је начин којим се обезбеђује најмањи ризик по угрожавање живота и здравља људи и животне средине.

¹⁷ Правилник о категоријама, испитивању и класификацији отпада, *Службени гласник РС*, бр. 56/2010, 93/2019, 39/2021. и 65/2024.

¹⁸ Правилник о начину складиштења, паковања и обележавања опасног отпада, *Службени гласник РС*, бр. 95/2024.

4. ОДМЕРАВАЊЕ КАЗНЕ КОД КРИВИЧНИХ ДЕЛА ПРОТИВ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Прописивање кривичних дела против животне средине представља најстрожи вид друштвене реакције на поступке које прелазе границу административних и прекршајних одговорности и изазивају озбиљне последице по животну средину. Приликом прописивања кривичних дела против животне средине законодавац у Републици Србији је настојао да обезбеди адекватну кривичноправну реакцију која ће бити како репресивна тако и превентивна, а реакција законодавца приликом прописивања казне види се кроз распоне казни који су прописани за ову врсту кривичних дела, а сама висина казне зависи од околности како општих тако и посебних под којим је извршено кривично дело против животне средине. Одмеравање казне врши се применом одредаба Кривичног законика и то применом општих правила за одмеравање казне, а која правила су прописана у одредбама чл. 54–57. Кривичног законика. У нашој теорији се користи појам индивидуализације казне. Тај појам се може схватити у ширем и у ужем смислу. У ширем смислу индивидуализација казне представља целокупан процес који се одвија почев од избора казне, па до његовог изрицања, што значи да она обухвата и одмеравање казне. У ужем смислу индивидуализација је један од принципа на основу којих се врши одмеравање казне, а који пре свега подразумева упознавање личности учиниоца.¹⁹ Када говоримо о кривичним делима против животне средине и одмеравању казне за ова кривична дела можемо рећи да се одмеравање казне заснива на комбинацији општих околности за одмеравање казне и посебних околности које произилазе из природе ових дела и специфичности еколошке заштите. Разликовање ова два скупа критеријума је од суштинског значаја за разумевање казнене политике у овој области.

4.1. Опште околности за одмеравање казне

Општа правила за одмеравање казне прописана су одредбом чл. 54. КЗ и примењују се на сва кривична дела без обзира на њихову врсту или последице. Општа правила представљају основни оквир за одмеравање казне и она обухватају степен кривице учиниоца, мотив и побуде из којих је дело учињено, начин извршења кривичног дела, тежину повреде

¹⁹ Стојановић, З. (2022). *Коментар Кривичног законика*, дванаесто допуњено издање. Београд, 274.

или последице кривичног дела, лична својства учиниоца, ранији живот учиниоца и претходна осуђиваност, као и понашање учиниоца након извршеног кривичног дела. Када говоримо о степену кривице учиниоца, урачунљивости, умишљају, односно нехату, као и свести о противправности, реч је о компонентама кривице које се могу степеновати. Овај критеријум за одмеравање казне представља унутрашњи однос учиниоца према кривичном делу и последици. Управо ова околност омогућава индивидуализацију казне. Приликом одмеравања казне суд цени околности које се тичу да ли је учинилац желео наступање последице или је последицу прихватио као могућу, да ли је поступао са повећаним степеном непажње, као и да ли је мотивација за вршење кривичног дела била противправна корист. Код кривичних дела против животне средине степен кривице има посебан значај превасходно због тога што последице могу бити дугорочне, неповратне и вишеслојне, а учиниоци ове врсте кривичних дела су често правна лица са повећаном дужношћу пажње и код истих је као мотив у највећем броју случајева присутна економска корист на штру јавног интереса. Управо све наведено указује да степен кривице као општа околност за одмеравање казне представља кључни инструмент правичне индивидуализације казне, које правило омогућава суду да разликује ситуације у којима је штетна последица резултат намерног, свесно прихваћеног ризичног поступања од оних у којима је штетна последица наступила услед непажње.

Законодавац у Републици Србији је у одредби чл. 54. КЗ као једну од околности која утиче на одмеравање казне навео и околности под којима је дело учињено, а оне обухватају амбијент у којем је кривично дело извршено, односно временске, просторне и ситуационе услове, начин поступања учиниоца, степен организованости и припреме извршења кривичног дела. Код ових кривичних дела начин извршења често има пресудан утицај на обим и тежину последице, јер управо употреба техничких средстава, количина опасних супстанци, близина насељених места или заштићених природних добара могу драматично повећати ризик по здравље људи и природне ресурсе. Приликом њихове оцене код одмеравања казне, наведене околности доводе до тога да се учиниоци ових кривичних дела строже санкционишу у ситуацијама када је учинилац био свестан повећаног ризика, али је ипак поступио на начин који је могао довести до еколошке катастрофе, као што је на пример испуштање отпадних материја у водоток у време ниског водостаја, депоновање опасног отпада у непосредној близини пољопривредних површина и слично, и у оваквим случајевима се сматра да ове околности указују на повећан степен друштвене опасности, јер учинилац не само да поступа супротно

прописима, већ то чини на начин који знатно увећава последицу његовог поступања.

Ранији живот учиниоца и његове личне прилике као околности које суд узима приликом одмеравања казне, јесу такве околности које приликом одмеравања казне омогућавају процену личности учиниоца и његове друштвене опасности изван самог кривичног дела. Оваквом индивидуализацијом казне се омогућава да се казна не изриче искључиво као реакција на насталу последицу, већ и као мера која треба да одговори на потребе специјалне у конкретном случају. Законодавац је под ранијим животом учиниоца подразумевао његово претходно кривично понашање, евентуалну осуђиваност, навике, радно ангажовање, породичне прилике, материјалне услове живота, као и друге околности које указују на интегрисаност учиниоца у друштвену средину. Нарочито битна околност јесте ранија осуђиваност учиниоца, односно суд ће строже санкционисати учиниоца који је раније осуђиван нарочито ако је осуђиван за иста или истоврсна кривична дела, зато што се сматра да ранијим изреченим кривичним санкцијама није постигнута превентивна сврха. Насупрот наведеном, неосуђиваност, уредан породични живот, стабилно радно ангажовање, приликом одмеравања казне могу бити оцењени као олакшавајуће околности, јер указују да је кривично дело „изоловани инцидент“ а не израз трајне криминалне орјентације. Имајући у виду да се код кривичних дела против животне средине као извршиоци у већем броју случајева јављају одговорна лица у правним лицима, од којих се очекује висок ниво професионалне одговорности и познавање прописа, код таквих извршилаца позитиван друштвени статус, висок степен образовања, дугогодишње искуство у делатности могу бити оцењени као отежавајуће околности, јер могу указивати да је учинилац свесно и стручно знајући последице прекршио прописе ради остваривања економске користи. Управо ове околности код одмеравања казне омогућавају индивидуализацију казне кроз сагледавање учиниоца као личности, а у контексту кривичноправне заштите животне средине.

Када говоримо о држању учиниоца после учињеног кривичног дела као околност која утиче да казна буде већа или мања, ту се могу разликовати две групе. Једна група се односи на ублажавање последица проузрокованих кривичним делом као што је помоћ и извињење жртви, накнада штете, стварно кајање. С тим у вези закон посебно наглашава значај односа према жртви кривичног дела. У другу групу околности спадају оне које се тичу држања учиниоца као окривљеног у току кривичног поступка (нпр. порицање, кајање, мењање исказа, лагање,

утицај на сведоке).²⁰ Ове околности омогућавају суду да процени степен искрене спремности учиниоца на поправљање последице кривичног дела и вредности које су делом повређене. Приликом оцене ових околности нарочито су значајне активности учиниоца које указују на преузимање одговорности због извршеног кривичног дела, а те околности су добровољно пријављивање надлежним органима, отклањање или умањење настале штете, сарадња с органима гоњења, као и изражено кајање и критички однос према сопственом поступку. Анализирајући судску праксу може се приметити да се традиционално вреднује овакво поступање као олакшавајућа околност, односно околност која указује на смањену друштвену опасност учиниоца и на постојање потенцијала за његову ресоцијализацију. Насупрот наведеном, избегавање одговорности, бекство, прикривање трагова, утицање на сведоке, уништавање доказа, сматрају се изразом упорности у криминалном понашању што доводи до строжег санкционисања. У области кривичних дела против животне средине ове околности добијају посебну тежину због природе последица које могу бити дуготрајне, неповратне и тешко отклоњиве и због тога је нарочито битно држање учиниоца након извршеног дела, односно да ли је учинилац предузео мере санације, пријавио еколошки инцидент надлежним органима, као и да ли сарађује у откривању узрока и обима штете. Активно понашање учиниоца са жељом отклањања штетних ефеката његове радње указује на свест учиниоца и такво понашање суд може оценити као значајно олакшавајућу околност. Међутим, прикривање, настављање незаконитог поступања, одсуство сарадње са надлежним органима, повећавају друштвену опасност учиниоца, због чега ће суд такво понашање ценити као отежавајућу околност.

4.2. Посебне околности за одмеравање казне

Имајући у виду заштитни објекат код кривичних дела против животне средине, посебне околности које суд цени приликом одмеравања казне за кривична дела против животне средине представљају околности које превазилазе општи оквир прописан у одредби чл. 54. КЗ и те околности су везане за специфичну природу ових кривичних дела, структуру њихових последица, као и за субјекте који се јављају као најчешћи учиниоци ове врсте кривичних дела. Вредновање ових посебних околности произилази из потребе да се у санкционисању еколошког криминала

²⁰ Стојановић, З. (2022). *Коментар Кривичног законика*, дванаесто допуњено издање. Београд, 281.

обезбеди већи степен заштите јавног интереса, природних ресурса и здравља људи, а све зато што ова кривична дела имају дугорочне, вишеслојне и неповратне последице.

4.2.1. Стійен уїроженостїи и їоследице їо живїотїну средину

За разлику од многих других кривичних дела где се последица кривичног дела може јасно квантитативно одредити, код еколошких кривичних дела штета је често дифузна, проширена у времену и простору, а њени ефекти некада могу бити видљиви тек након дужег временског периода. Управо због оваквог карактера последице, суд приликом одмеравања казне посебно цени да ли је кривичним делом изазвана трајна последица по животну средину, односно по живот и здравље људи (трајно загађење земљишта, воде или ваздуха, угрожавање биодиверзитета, уништавање заштићених врста и просторних целина). У кривичном праву за кривична дела против животне средине, обим и трајање последице представљају кључне посебне околности којима суд мора придавати значај при одмеравању казне. Ове околности нису само формалне, оне одражавају суштинску друштвену опасност еколошких недела, јер штета често није ограничена на краткорочне ефекте, већ се испољава дугорочно, дубински и на различите аспекте природног система. Прво, обим настале последице подразумева процену простора и интензитета штете. Суд треба да утврди да ли је загађење локализовано или је захватило шире подручје, да ли је нарушен само један еколошки елемент (нпр. земљиште, река) или су погођени вишеструки природни ресурси (подземне воде, флора, фауна). Такође, суд мора да процени да ли је дошло до нарушавања егзистенцијалних биолошких вредности, попут угрожавања заштићених врста или природних станишта, што додатно повећава тежину кривичног дела. Што је обим штете шире распрострањен, то је већа вероватноћа да су јавни интереси и екосистемски баланс нарушени, што оправдава строжу казнену политику. Поред тога, трајање последица заузима једнако значајно место у вредновању околности које утичу на одмеравање казне. За разлику од многих класичних деликата, последице еколошког загађења често се не могу у потпуности уклонити у кратком временском периоду. Токсичне материје могу остајати у екосистему годинама, а природни процеси самоорганизације и рестаурације екосистема могу трајати деценијама. Суд при одмеравању казне мора да процени колико трајно ће штетне последице опстати, као и да ли је учинилац узео у обзир свој дугорочни утицај приликом извршења дела. Међутим, суд такође мора да разматра да ли постоји могућност санације и у којој мери учинилац може

да учествује у обнављању природе. У случајевима када је санација реална и учинилац је након извршеног кривичног дела инвестирао средства или рад у рестаурацију (нпр. чишћење загађеног земљишта, одстрањивање опасних супстанци, поновна вегетација), та чињеница може значајно кориговати одмеравање казне у правцу њеног ублажавања. Насупрот томе, када је рестаурација немогућа или само делимично могућа, као у случајевима дубоке хемијске контаминације или уништених природних станишта, судови могу одлучити да казна буде строжа, јер је ризик по природне вредности и јавни интерес трајан. Ова посебна околност има и социјалне и еколошке импликације: дугорочно загађење може угрозити квалитет воде, здравље локалног становништва, пољопривредну продукцију и опстанак биолошке разноликости. Стога суд при одмеравању казне не може игнорисати овај широки друштвени утицај, односно казна која не одражава обим и трајање штете не испуњава своју превентивну функцију и не пружа адекватан одговор на ризике које учинилац представља по заједницу и природу. Правно гледано, овај приступ је усклађен са циљем кривичноправне заштите животне средине, где казна не служи само као репресивна мера, већ и као средство јавне поруке: да нехатно или намерно угрожавање природних ресурса неће бити кажњено само због тренутне штете, већ и због дугорочних последица. Што се тиче судске праксе, конкретни примери кривичних поступака у Србији који јасно и детаљно вреднују обим и трајање еколошке штете приликом одмеравања казне су релативно ретки. Једна значајна пресуда Врховног суда КЗЗ. бр. 259/2014²¹ односи се на кривично дело загађења животне средине, али у образложењу суд се више бави процедуралним и квалификационим питањима, а мање детаљном еколошком проценом дугорочне штете. Такође, ретке академске анализе указују на то да је „јавни интерес животне средине“ у кривичној пракси Републике Србије често недовољно оперативно интегрисан приликом одмеравања казне, због чега се позива на потребу за јасним критеријумима вредновања обима и трајања последица. Стога би судови требало да развијају праксу која ће систематски и транспарентно узимати у обзир природно-еколошке аспекте дела, што значи да би еколошка вештачења морала да укључују процену дугорочних ефеката, рестаурацију и трошкове санације и да то буде део аргументације у изреци казне. Додатно, било би сврсисходно да се у оквиру судске праксе систематски вреднује могућност или немогућност санације настале штете. У случајевима када је рестаурација природе немогућа или реално ограничена као код дубоких контаминација земљишта, уништених станишта

²¹ V.: пресуда Врховног касационог суда КЗЗ, бр. 259/2014 од 29. 4. 2014. године.

или поремећаја биолошке равнотеже, та чињеница мора постати изражена отежавајућа околност. Насупрот томе, када учинилац активно учествује у санацији, добровољно пријави инцидент или финансира заштитне мере, такав одговор може оправдати блаже санкционисање, али уз услов да је штета у највећој мери отклоњена. На нормативном плану могуће је размотрити и измене законских решења како би се експлицитно нагласила улога дугорочних еколошких последица као посебне отежавајуће околности. То би уједно било у складу с европским стандардима и правом ЕУ, које на значај дугорочних еколошких последица ставља изразит акценат. Увођењем ових реформских корака, кривичноправна заштита животне средине била би не само репресивни механизам кажњавања прошлог деликта, већ и инструмент превенције, обнављања и очувања природних ресурса за будуће генерације. На тај начин би казнена политика била усаглашена са стварном сложености еколошких процеса и са потребом да се на еколошка кривична дела реагује правично, доследно и одговорно. Само на тај начин ће кривичноправна реакција на еколошке криминалне поступке бити истински ефикасна: не само да кажњава, већ и да стимулише обнову и одговорност према животној средини.

4.2.2. Субјект извршења кривичног дела против животне средине – одговорност физичких или правних лица

Кривична дела против животне средине одликују се специфичном структуром и карактеристикама учинилаца, будући да се најчешће извршавају у контексту привредних активности, технолошких процеса и организационог управљања ресурсима. Зато је у анализи ових деликата неопходно посебно размотрити субјекте одговорне за њихово извршење, како физичка, тако и правна лица, која у савременом кривичном праву имају све израженију улогу.

Физичка лица су субјекти кривичне одговорности, те се и код кривичних дела против животне средине одговорност најчешће утврђује према појединцу који је непосредно предузео радњу извршења или имао дужност да спречи настанак штете. У ову групу убрајају се: лица која непосредно предузимају противправну радњу, као што су радници или техничари који обављају забрањено испуштање загађујућих материја, нелегалну сечу шума или одлагање опасног отпада; одговорна лица у правном лицу, односно лица која у организационој структури имају овлашћења одлучивања и надзора, попут директора, управника постројења, техничких руководилаца или службе за заштиту животне средине. Кривична одговорност физичких лица заснива се на кривици, у облику намере или нехата, при чему су еколошка кривична дела често извршена

из нехата, услед пропуста у надзору или непредузимања обавезних мера заштите. Посебну сложеност представљају ситуације у којима је противправно стање резултат системског пропуста, где је одговорност индивидуалних лица потребно прецизније утврдити кроз анализу положаја, овлашћења и дужности сваког појединца у оквиру радног процеса.

Одговорност правних лица за кривична дела против животне средине у правном систему Србије заснива се на Закону о одговорности правних лица за кривична дела.²² Овај модел одговорности омогућава да се поред физичког лица као учиниоца кривичног дела санкционише и организација у чије име је кривично дело извршено, што је изузетно важно, имајући у виду да су значајни еколошки инциденти најчешће последица одлука, политика и пропуста у оквиру корпоративног управљања. Правно лице може одговарати када је: кривично дело извршено у његово име, у његову корист или за његов рачун, дело резултат пропуста надзора или контроле, ако је организација имала корист или ако је деликт омогућен недовољном контролом, као и када правно лице није предузело прописане мере заштите животне средине, иако је било дужно и могло да их предузме. Оваква конструкција омогућава да се у кривични поступак уведу субјекти са значајном економском моћи и потенцијалом да угрожавају животну средину у великом обиму. Санкције за правна лица обухватају новчане казне, забрану обављања делатности, одузимање имовинске користи и друге мере које имају за циљ да делују превентивно и да подстакну организације на увођење строжих система заштите животне средине. Утврђивање кривичне одговорности правних лица за дела против животне средине представља један од најсложенијих сегмената савременог кривичног процеса. За разлику од класичног модела индивидуалне одговорности, где је неопходно доказати психички однос учиниоца према делу, у случају правног лица доказивање се усмерава на анализу унутрашње организационе структуре, система управљања ризицима и начина на који је правно лице спроводило законске обавезе у области заштите животне средине. Основно питање није „ко је лично хтео последицу“, већ да ли је дело резултат корпоративне воље, пропуста у управљању или недостатка одговарајућег надзора. Сложеност доказивања произилази из чињенице да радњу извршења увек непосредно врши физичко лице – радник, техничар, управник постројења или директор, док се правно лице доводи у одговорност на основу радње овлашћеног представника или као последица пропуста у организацији. Зато се посебан значај придаје доказима који указују на структуру одлучивања, систем контроле отпада и

²² Закон о одговорности правних лица за кривична дела, *Службени гласник РС*, бр. 97/2008.

емисија, унутрашње акте, евиденције о ризицима, интерне извештаје о неправилностима и документацију о техничком одржавању постројења. Управо у овим документима најчешће се открива да ли је правно лице предузело све прописане и разумно очекиване мере да спречи повреду животне средине. Посебну специфичност представља ситуација када је непосредни извршилац поступао противно интерним правилима правног лица. У таквим случајевима судска пракса истиче да правно лице може бити одговорно, ако су пропусти у организацији, надзору или образовању радника омогућили или олакшали извршење дела. Другим речима, правно лице не може избећи одговорност пуким истицањем формалних прописа, већ се испитује стварна ефикасност спроведених мера. На тај начин кривичноправни механизам тражи да правно лице не само пропише, већ и ефикасно примени систем заштите животне средине. Још један важан аспект односи се на доказивање узрочне везе између пропусти правног лица и наступиле последице. Код еколошких кривичних дела, последице су често комплексне, временски одложене или условљене са више различитих фактора (техничких, природних или људских). Због тога се у доказни поступак укључују вештаци из области екологије, хемије, токсикологије и заштите на раду, који анализирају степен штете, контаминације, механизам њеног настанка и услове под којима се штетни догађај могао спречити. Судови у пракси прихватају да је за постојање одговорности довољно доказати да је пропуст правног лица значајно допринео опасности или штети, чак и ако није једини узрок. У целини посматрано, доказивање одговорности правних лица код кривичних дела против животне средине захтева приступ који превазилази традиционални модел индивидуалне кривице. Ово је нужно, јер се најтежи облици еколошког угрожавања јављају управо као последица системских пропусти у организацијама. Стога се кривичноправна одговорност правних лица јавља као механизам којим се подстиче успостављање ефикасних система управљања животном средином, интегрисање стандарда одрживог развоја у пословне процесе и спречавање деликата који могу имати дугорочне и непоправљиве последице по екосистеме.

У пракси се кривична одговорност физичких и правних лица не искључује, већ се често јавља истовремено и паралелно. Тако се за исти догађај могу кривично гонити: физичко лице које је непосредно извршило дело, одговорно лице у оквиру правног лица, само правно лице, уколико су испуњени законски услови. Ова вишеслојна одговорност има значајну превентивну улогу, јер подстиче корпоративне структуре да успоставе ефикасне механизме унутрашњег надзора, процене ризика,

контроле отпадних токова и примене технолошких стандарда заштите животне средине.

Увођење кривичне одговорности правних лица у правни систем Републике Србије значајно је допринело јачању еколошке казнене политике. Стога кривичноправна реакција усмерена искључиво на физичка лица не би могла да обухвати реални узрок деликта нити да оствари пуни превентивни ефекат. Санкционисањем правних лица, законодавац шаље јасну поруку да се заштита животне средине мора интегрисати у све нивое корпоративног управљања и да економска добит не може оправдати занемаривање еколошких стандарда. Ово је у складу с европским правом и међународним трендовима, који препознају улогу правних лица као кључних актера у извршењу еколошких кривичних дела.

5. МЕЂУНАРОДНЕ ЕКОЛОШКЕ КОНВЕНЦИЈЕ

Међународне еколошке конвенције имају огроман значај у савременом међународном праву, очувању животне средине и одрживом развоју. Оне омогућавају да се државе заједно суоче са проблемима које ниједна држава не може решити сама. Република Србија је ратификовала низ Међународних конвенција еколошких права којим се обавезала на њихову директну примену, односно усклађивању својих закона ради пуне примене одредаба тих конвенција. Најзначајније конвенције из области еколошких права јесу Архуска конвенција, Базелска конвенција, Ротердамска конвенција и Стокхолмска конвенција, а за потребе овог рада важно је поменути и Директиву ЕУ 2024/1203.

5.1. Архуска конвенција

Конвенција Економске комисије Уједињених нација за Европу (UNECE) о доступности информација, учешћу јавности у доношењу одлука и праву на правну заштиту у питањима која се тичу животне средине (у даљем тексту: Архуска конвенција)²³ усвојена је 25. 6. 1998. године, у Данском граду Архусу, на Четвртој министарској конференцији „Животна средина за Европу“.

²³ UNECE, *Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters*, 25 June 1998, United Nations, Treaty Series, vol. 2161.

Република Србија је Архуску конвенцију потврдила 2009. године Законом о потврђивању Архуске конвенције, којом је иста инкомпонирана у правни систем, након чега је усвојила Стратегију²⁴ за њену примену са циљем обезбеђивања процеса који ће омогућити изводљиво, делотворно и поступно испуњавање захтева Архуске конвенције, имајући у виду све специфичности услова у Републици Србији.

Три основна стуба на којима је постављена ова Конвенција јесу 1) право на приступ информацијама о животnoj средини; 2) право на учешће јавности у доношењу одлука; 3) приступ правосуђу у питањима животне средине.

Чл. 74. Устава Републике Србије гарантовано је право на здраву животну средину и право грађана на благовремено и потпуно обавештавање о њеном стању, на који начин Република Србија одредбом свог највишег правног акта подржава „стубове“ Архуске конвенције, а најважнији закони који се односе на примену принципа Архуске конвенције у Републици Србији јесу пре свега Закон о слободном приступу информацијама од јавног значаја²⁵ и Закон о процени утицаја на животну средину. Република Србија је успоставила и институционалне механизме подршке, тзв. Архус центри Србије који имају задатак да промовишу примену конвенције, олакшају приступ информацијама, партиципацију јавности и пруже подршку грађанима у правним поступцима. Центри се такође баве питањем смањења ризика од катастрофа, нарочито ризика од поплава. Наиме, Србија има мрежу од пет Архус центара, од којих је први основан 2010. године у Крагујевцу, док су центри у Новом Саду и Суботици отворени 2011. године, у Нишу 2012. године и Београду 2015. године.

5.2. Базелска конвенција

Базелска конвенција о контроли прекограничног кретања опасног отпада и његовом одлагању (у даљем тексту: Базелска конвенција)²⁶ је међународни уговор сачињен 22. 3. 1989. године у Базелу (Швајцарска), који је ступио на снагу 1992. године. Овај уговор осмишљен је са циљем да смањи кретање опасног отпада између држава, а посебно да спречи

²⁴ Стратегија за примену конвенције о доступности информација, учешћу јавности у доношењу одлука и праву на правну заштиту у питањима животне средине – Архуска конвенција, *Службени гласник РС*, бр. 103/2011.

²⁵ Закон о слободном приступу информацијама од јавног значаја, *Службени гласник РС*, бр. 120/2004, 54/2007, 104/2009, 36/2010 и 105/2021.

²⁶ United Nations, *Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and their Disposal*, March 22, 1989, Treaty Series, vol. 1673.

пренос опасног отпада из развијених земаља у земље у развоју, те да прекогранично кретање отпада из државе стварања у било коју другу државу треба дозволити само када се спроводи у складу са условима који не угрожавају људско здравље и животну средину, и у складу са условима који нису у супротности са одредбама ове Конвенције. Свака земља уговорница је у обавези да именује контакт особу и орган надлежан за спровођење Базелске конвенције.

Република Србија је Базелску конвенцију потврдила Законом из 1999. године. Надлежни орган Републике Србије у имплементацији Базелске конвенције и испуњавања међународних обавеза који су презети њеном ратификацијом и размене информација са Секретријатом конвенције јесте Министарство заштите животне средине – Одсек за прекогранично кретање отпада.²⁷ Иако Република Србија јесте формално и законски ускладила своје законодавство са Базелском конвенцијом, реална имплементација показује да постоји јаз између теорије и праксе, примарно због проблема техничке и капацитетне природе. Примера ради може се навести велики број несанитарних тзв. „дивљих“ депонија на којима се отпад уопште не контролише, не евидентира се, или контрола не функционише адекватно. Наиме, према подацима Портала отворених података Републике Србије,²⁸ тренутно у Републици Србији постоји 845 несанитарних депонија од којих 131 није активна, док постоји само 12 санитарних депонија, што указује на низак степен контроле отпада који се одлаже, односно да, и поред постојања закона и формалних процедура, велики део опасног отпада у Србији може завршити на нелегалним депонијама, остати неразврстан и без ефикасне контроле, што озбиљно умањује ефикасност и Базелске заштите.

5.3. Ротердамска конвенција

Ротердамска конвенција о претходном обавештавању за одређене опасне хемикалије и пестициде у међународној трговини (у даљем тексту: Ротердамска конвенција) је међународни споразум усвојен 10. 9. 1998. у Ротердаму, а који је ступио на снагу 24. 2. 2004. године. Циљ ове конвенције је промовисање подељене одговорности и сарадње између страна уговорница на пољу међународне трговине одређеним опасним

²⁷ <https://www.ekologija.gov.rs/dozvole-obraci/upravljanje-otpadom/prekogranicno-kretanje-otpada-i-notifikacioni-postupak>, приступљено: 21. 11. 2025. године

²⁸ <https://data.gov.rs/sr/datasets/deponije-sanitarne-nesanitarne-i-divlje/>, приступљено: 26. 11. 2025. године.

хемикалијама да би се заштитило људско здравље и животна средина од потенцијалне штете и да би се допринело коришћењу тих хемикалија на начин који је прихватљив за животну средину, и то лакшим протоком информација о њиховим карактеристикама, старајући се о процесу доношења одлука на националном плану о увозу и извозу и доношењу тих одлука другим странама уговорницама (чл. 2. Ротердамске конвенције). Република Србија је 2009. године потврдила Ротердамску конвенцију Законом.²⁹

Овај закон се примењује кроз Закон о хемикалијама³⁰ и Закон о биоцидним производима.³¹

5.4. Стокхолмска конвенција

Стокхолмска конвенција о постојаним органским загађујућим материјама је међународни уговор усвојен 2001. године у Стокхолму (у даљем тексту: Стокхолмска конвенција), а ступио је на снагу 17. 5. 2004. године. Већ у уводним одредбама као циљ ове Конвенције дефинисана је заштита здравља људи и животне средине од дуготрајних органских загађујућих супстанци. Наиме, потписнице Конвенције се обавезују да ће предузети законске и административне мере потребне да се елиминише или строго ограничи употреба и производња постојаних органских загађивача-хемикалија (POPs) које дуго опстају у животној средини, накопљају се у живим организмима, преносе се на великој удаљености и могу изазвати озбиљне последице по здравље људи и екосистеме.

Имплементације Стокхолмске конвенције захтева глобалну сарадњу и координацију земаља потписница.

²⁹ Закон о потврђивању Ротердамске конвенције о поступку давања сагласности на основу претходног обавештавања за одређене опасне хемикалије и пестициде у међународној трговини са изменама и допунама, *Службени гласник РС – Међународни уговори*, бр. 38/2009.

³⁰ Закон о хемикалијама, *Службени гласник РС*, бр. 36/2009, 88/2010, 92/2011, 93/2012. и 25/2015.

³¹ Закон о биоцидним производима, *Службени гласник РС*, бр. 109/2021.

6. ЕВРОПСКА ДИРЕКТИВА О ЕКОЛОШКОМ КРИМИНАЛИТЕТУ ИЗ 2024. ГОДИНЕ

Европска директива о еколошком криминалитету из 2024. године³² је усвојена 11. 4. 2024. године, а ступила је на снагу 20. 5. 2024. године (у даљем тексту: Директива (ЕУ) 2024/1203). Овом Директивом (ЕУ) 2024/1203 тежи се усклађивању, односно хармонизацији права за еколошка кривична дела и истом се постављају заједнички стандарди кривичних дела и казни за исто. Директива (ЕУ) 2024/1203 представља значајан искорак у борби Европске уније против еколошког криминала којом се проширује листа еколошких кривичних дела и појачава механизам санкција и спровођења истих. Наиме, Директива у чл. 3. предвиђа укупно 20 кривичних дела.

Државе чланице су се обавезале да ускладе своје национално законодавство са Директивом до 21. 5. 2026. године. Поред увођења нових кривичних дела и прописивања квалификованих облика тих кривичних дела, Директива (ЕУ) 2024/1203 прецизира врсту и висину кривичних санкција, а за правна лица уводи и могућност казне чија се висина утврђује према оствареним укупним приходима компаније, а не само приходима који су остварени у границама државе где је кривично дело учињено, као и низ других мера које су усмерене ка заштити животне средине.³³ С обзиром да је Република Србија у процесу приступања ЕУ, од ње се очекује, као од кандидатске земље, да усклади своје законодавство са правним тековинама ЕУ.³⁴

³² European Union: Council of the European Union, *Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC*, PE/82/2023/REV/1 OJ L, 2024/1203, 30 April 2024.

³³ Лукић, Н. (2025). Нова директива ЕУ о еколошком криминалитету и потреба реформе домаћег кривичног законодавства. *Зборник радова са међународне научне конференције „Изазови међународној кривичној права и кривичној права, том 2“*, ур. Шкулић, М., Миљуш, И., Шкундрић, А. Палић: Удружење за међународно кривично право, 342.

³⁴ Више о усклађености Директиве (ЕУ) 2024/1203 са Кривичним закоником РС у раду Лукић, Н. (2025). *Op. cit.*, 323–344.

7. ПРОБЛЕМИ И ИЗАЗОВИ У ДОКАЗИВАЊУ ИЗВРШЕЊА КРИВИЧНОГ ДЕЛА ПРОТИВ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ СА ПРЕДЛОЗИМА ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ ПРАВНОГ ОКВИРА И ПРАКСЕ

Кривична дела против животне средине су такве природе да постоји опасност од рапидног губљења доказа који се у каснијој фази не могу обезбедити или ће се модификовати до мере да неће бити могуће користити их као доказ у поступку (нпр. уколико дође до загађења реке, неопходно је да на лице места у што краћем року изађе полиција ради вршења увиђаја али и стручна лица Завода за јавно здравље или друге надлежне установе, који би на адекватан начин изузели узорак воде, који би се у каснијој фази поступка вештачио и служио као доказ пред судом. Било какво одлагање узорковања доводи до опасности да се загађена вода, у зависности од брзине тока реке, неће моћи изузети, те и поред постојања последице коју је загађење изазвало у виду нпр. угинућа речне рибе, без адекватног узорка воде, неће бити могуће утврдити узрочно-последичну везу између саме загађености воде са узроком угинућа рибе).

Због наведене хитности у поступању неопходно је да сви актери поседују специјализована знања из области заштите животне средине. У том смислу, у оквиру сваке Подручне полицијске управе су од фебруара 2022. године, формиране групе за сузбијање еколошког криминала и заштите животне средине. Такође је при Министарству унутрашњих послова Републике Србије, у оквиру Дирекције полиције, Управе криминалистичке полиције, Службе за сузбијање криминала, формиран Одсек за сузбијање еколошког криминала, која сарађује са свим подручним управама и већ наведеним групама, тако да се проблеми еколошког криминала осим хоризонтално, покривају и решавају и вертикално, односно прате се резултати учинка новоформираних група.³⁵ У оквиру јавно-тужилачке организације, годишњим планом и програмом одређују се јавни тужиоци који као контакт тачке за безбедност животне средине и за угрожене дивље врсте, примарно поступају у овим предметима и примарно похађају специјалистичке обуке и присуствују стручним скуповима на тему заштите животне средине, односно на тему заштите угрожених дивљих врста.

Управо због „хитног карактера“ обезбеђивања и прикупљања доказа, сматрамо да је неопходно да јавно тужилаштво има већ успостављену

³⁵ Ђорђевић, Ђ. (2025). Стање еколошког криминала у Пчињском округу. *Зборник радова са међународне научне конференције „Изазови међународној кривичној права и кривичној права, том 2“*, ур. Шкулић, М., Миљун, И., Шкундрић, А. Палић: Удружење за међународно кривично право, 552.

сарадњу и планирану динамику поступања код ових кривичних дела, односно да, у зависности од еко-медијума који је загађен, инспектори за заштиту животне средине, како локални тако и републички, и јавни тужилац, унапред знају којој установи је неопходно да се обрати ради стручног изузимања узорака и да постоји унапред утврђена мапа стручних установа, института или лабораторија којима се такви узорци у ранијој фази поступка, без одлагања, шаљу на вештачење. Уколико се јавни тужилац затекне неспреман у смислу да не зна ко је надлежан за узорковање, па тек када буде обавештен о кривичном делу крене са упознавањем ко би могао адекватно вршити исто и провером доступности тих стручних лица, улази у озбиљан ризик губљења доказног материјала, с обзиром да се често ради о хитности која се огледа у сатима.

8. КРИВИЧНА ДЕЛА ПРОТИВ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ У ПРАКСИ ОСНОВНОГ ЈАВНОГ ТУЖИЛАШТВА У НОВОМ ПАЗАРУ

Увидом у евиденцију Основног јавног тужилаштва у Новом Пазару утврђује се да у пракси доминира само једно кривично дело од осамнаест кривичних дела против животне средине и то кривично дело Шумска крађа из чл. 275. Кривичног законика.

Табела 1– Предмети формирану у Основном јавном тужилаштву у Новом Пазару у периоду од 2020. до 2024. године поводом кривичних пријава за кривична дела из Главе XXIV

Кривично дело	2020.	2021.	2022.	2023.	2024.
Загађење животне средине	0	0	4	17	2
Непредузимање мера заштите животне средине	0	0	0	0	0
Противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средњу	0	0	0	1	0
Оштећење објеката и уређаја за заштиту животне средине	0	0	0	0	0
Оштећење животне средине	0	0	0	0	2
Уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра	0	0	0	0	0

Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја	0	0	0	1	9
Недозвољена изградња нуклеарних постројења	0	0	0	0	0
Повреда права на информисање о стању животне средине	0	0	0	0	0
Убијање и злостављање животиња	1	0	0	0	2
Преношење заразних болести код животиња и биљака	0	17	0	0	0
Несавесно пружање ветеринарске помоћи	0	0	0	0	0
Производња штетних средстава за лечење животиња	0	0	0	0	0
Загађивање хране и воде за исхрану, односно напајање животиња	0	0	0	0	0
Пустошење шума	0	0	0	0	0
Шумска крађа	34	30	46	22	17
Незаконит лов	1	0	0	0	0
Незаконит риболов	1	0	0	1	3

У Табели 1. су приказани предмети формиран у Основном јавном тужилаштву у Новом Пазару у периоду од 2020. до 2024. године поводом кривичних пријава за кривична дела из Главе XXIV. Уочљива је велика несразмера у смислу да је од укупног броја кривичних пријава поднетих за ову групу кривичних дела, 48,5 % поднето за кривично дело Шумска крађа, док се 10 кривичних дела уопште не појављују у пракси. Како се види по приказаним годинама, овај тренд примарног подношења кривичних пријава за кривично дело Шумска крађа је заступљен кроз цео приказани период, с тим што се може уочити да је након 2022. године, када су у оквиру сваке Подручне полицијске управе формиране групе за сузбијање еколошког криминала и заштите животне средине, односно Одсеци за сузбијање еколошког криминала, дошло до подношења кривичних пријава за кривично дело Загађење животне средине и кривично дело Уношење опасних материја у Србију и недозвољено прерађивање, одлагање и складиштење опасних материја, што указује на важан искорак у ефикаснијој борби против еколошког криминала. Ипак, може се закључити да се примарно процесуира кривично дело где се као последица јавља имовинска штета појединца, док друга кривична дела против

животне средине која имају за заштитни објекат опште добро и у којем се не јавља појединац као оштећени, малтене не постоје. Нажалост то не значи да тих кривичних дела у пракси заиста нема, већ само да заштитни објекат као самостално добро – животна средина као такав суштински није схваћен.

У погледу санкција за кривична дела против животне средине, из огледних година које су представљене у Табели 1, утврђено је да је у 45 % случајева примењено одлагање кривичног гоњења, у 29,5 % изречена је мера упозорења, у 15,5 % изречена је новчана казна као главна казна, у 1,6 % изречена је казна затвора уз електронски надзор и у 0,8 % изречена је ефективна казна затвора. Из приложеног се може закључити да се примарно прибегава примени института одлагања кривичног гоњења, које је неспорно законодавац, с обзиром да је у највећем броју случајева прописао казну до пет година, омогућио, али се поставља питање остварења сврхе кажњавања, односно постизања генералне и специјалне превенције код учиниоца и других лица, оваквим исходом кривичних поступака за кривична дела против животне средине.

9. ПРАКСА ЕВРОПСКОГ СУДА ЗА ЉУДСКА ПРАВА У ОБЛАСТИ ЕКОЛОГИЈЕ

Пракса Европског суда за људска права у области екологије развија се већ више деценија. Иако сама Европска конвенција за људска права (у даљем тексту: ЕК)³⁶ не садржи експлицитно „право на здраву животну средину“, Европски суд за људска права је кроз тумачење других права из ЕК изградио богату праксу која данас представља основ еколошког права у Европи. Као једна од најзначајнијих пресуда Европског суда за људска права (у даљем тексту: Суд) издваја се пресуда *Verein Klima Seniorinnen*

³⁶ Закон о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, измењене у складу са Протоколом бр. 11, Протокола уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, Протокола бр. 4 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода којим се обезбеђују извесна права и слободе који нису укључени у Конвенцију и први Протокол уз њу, Протокола бр. 6 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне, Протокола бр. 7 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, Протокола бр. 12 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода и Протокола бр. 13 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне у свим околностима, *Службени лист СЦГ – Међународни ујовори*, бр. 9/2003, 5/2005. и 7/2005. – испр. и *Службени гласник РС – Међународни ујовори*, бр. 12/2010. и 10/2015)

Schweiz и остали против Швајцарске,³⁷ у којој је Суд на основу чл. 8. ЕК утврдио позитивну обавезу држава уговорница да штите појединце од озбиљних штетних ефеката климатских промена. Наиме, поступак је покренут на основу захтева Удружења (чији су чланови преко две хиљаде старијих жена, од чега већина има преко 70 година) и 4 појединачна захтева лица женског пола старости преко 80 година, чланова Удружења, којим су се жалили на разне пропусте швајцарских власти у ублажавању климатских промена – а посебно на ефекат глобалног загревања – што је негативно утицало на животе, животне услове и здравље појединачних подносилаца захтева и чланова удружења подносилаца захтева. Суд је удружењу признао активну процесну легитимацију, док индивидуални чланови удружења (појединци) нису добили статус жртве, уколико нису лично погођени одређеном мером (чл. 34. ЕК).³⁸ Суд је утврдио да иако су климатске промене несумњиво глобални феномен којим би државе требало да се баве на глобалном нивоу, свака држава има свој део одговорности да предузме мере за борбу против климатских промена и да је предузимање тих мера одређено сопственим капацитетима државе, а не било каквом конкретном радњом (или пропустом) било које друге државе. Оно што је важно и довољно за постојање одговорности државе, јесте да су разумне мере које домаће власти нису предузеле могле имати реалне изгледе да промене исход или ублаже штету. Суд је утврдио да држава Швајцарска није увела одговарајуће законе и није спровела одговарајуће и довољне мере за постизање циљева борбе против климатских промена, у складу са својим међународним обавезама. Дана 9. 4. 2024. године (предмет бр. 53600/20) Суд је пресудио да је Швајцарска прекршила одредбе ЕК јер није предузела одговарајуће мере да заштити своје грађане од последица климатских промена. Пресуда је донета на основу чл. 8. (право на поштовање приватног и породичног живота) и чл. 6. (право на приступ суду / правично суђење) ЕК. Суд је оценио да државе имају позитивну обавезу да предузму мере које ће ублажити утицај климатских промена, нарочито на рањиве групе грађана (у конкретном случају старије особе женског пола). Овај предмет се сматра прекретницом у смислу да је први пут Суд директно повезао климатске промене и међународном људском праву на заштиту, чиме се отворио простор за будуће тужбе против држава због нечињења у вези са заштитом становништва од штетног утицаја климе. На овај начин заштита животне средине добила је ранг питања људског права и обавезе државе према грађанима.

³⁷ *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz и остали против Швајцарске*, (App. no. 53600/20), 9. 4. 2024.

³⁸ Auner, A. B. (2024). Legal standing and victim status of individuals and associations after the 'KlimaSeniorinnen' case. *Review paper Series: Law and Politics*, 22(2), 146.

10. ЗАКЉУЧАК

Кривична дела против животне средине превасходно полазећи од структуре, последице и других специфичности које су везане за ову врсту кривичних дела захтевају посебан приступ. Наиме, за разлику од класичних деликата, еколошка кривична дела у највећем броју случајева проузрокују дугорочну, широко распрострањену и често неповратну штету која погађа не само појединца или локалну заједницу, већ читаве екосистеме и здравље садашњих и будућих генерација. Управо због наведеног, одмеравање казне учиниоцу кривичних дела против животне средине не може бити проста механичка примена општих правила за одмеравање казне, већ мора представљати пажљиву, стручну, утемељену анализу општих и посебних околности које се јављају код ове врсте кривичних дела. Судови и јавна тужилаштва морају у сваком поједином случају извршити процену обима и трајања последице, степен нарушености природних ресурса, могућност или немогућност санације наступеле штете, као и мотив и степен кривице учиниоца. Посебан значај има процена да ли је учинилац деловао ради стицања економске користи на уштрб јавног интереса, да ли је предузео мере за отклањање штете, као и да ли је сарађивао са надлежним органима. У еколошком криминалитету доминантна је улога правних лица чије делатности, организациони пропусти или намерне активности могу довести до загађења великих размера, зато утврђивање њихове одговорности на основу Закона о одговорности правних лица за кривична дела представља позитиван искорак ка унапређењу превентивне функције кривичног права и јачању корпоративне свести о неопходности поштовања еколошких стандарда. Анализирајући праксу Основног јавног тужилаштва у Новом Пазару уочава се да су еколошка кривична дела и даље недовољно процесуирана, што указује на потребу јачања институционалних капацитета, бољу међусекторску сарадњу и брже реаговање у фази обезбеђивања доказа. Хитан карактер еколошких кривичних дела захтева да јавно тужилаштво, полиција и инспекцијске службе делују координисано уз јасно дефинисане процедуре и доступност стручних лабораторија које могу обезбедити релевантне доказе. Усаглашавање домаћег законодавства и праксе са европским стандардима представља важан корак ка ефикасној заштити животне средине. Међутим, формално постојање норми није довољно, већ је неопходна њихова доследна примена која ће обезбедити уједначену судску праксу, а нарочито је неопходно вршење континуиране едукације свих актера у систему. Закључно, одмеравање казне за кривична дела против животне средине мора бити строго, правично и усмерено ка специфичностима

еколошког криминалитета. Само казна која одражава стварну тежину еколошке последице, степен кривице и друштвену опасност учиниоца може остварити своју превентивну улогу и допринети заштити јавног интереса. Само на такав начин кривичноправни систем постаје ефикасан инструмент очувања природних ресурса, заштите здравља људи и обезбеђења одрживе будућности за генерације које долазе.

ЛИТЕРАТУРА

- Auner, A. B. (2024). Legal standing and victim status of individuals and associations after the 'KlimaSeniorinnen' case. *Review paper Series: Law and Politics*, 22(2).
- Бабић, Б. (2023). „Кривично-правна заштита животне средине у Републици Србији и упоредном законодавству“, докторска дисертација. Нови Сад.
- Ђорђевић, Ђ. (2025). Стање еколошког криминала у Пчињском округу. *Зборник радова са међународне научне конференције „Изазови међународној кривичној права и кривичној права, том 2“*, ур. Шкулић, М., Миљуш, И., Шкундрић, А. Палић: Удружење за међународно кривично право.
- Лукић, Н. (2025). Нова директива ЕУ о еколошком криминалитету и потреба реформе домаћег кривичног законодавства. *Зборник радова са међународне научне конференције „Изазови међународној кривичној права и кривичној права, том 2“*, ур. Шкулић, М., Миљуш, И., Шкундрић, А. Палић: Удружење за међународно кривично право, 552.
- Миљуш, И. (2023). Специјализација службених актера у поступку за кривична дела против животне средине. *Зборник радова са међународне научне конференције „Раскрића међународној кривичној и кривичној права – Репорма правосудних закона Републике Србије“*. Палић.
- Стојановић, З. (2022). *Коментар Кривичној законика*, дванаесто допуњено издање. Београд.
- Шкулић, М., Чавошки, А., Трајковић, Д., Матић, М., Мракић, В. (2011). *Приручник за заштитиу живојне средине*. Београд: Удружење тужилаца и заменика јавних тужилаца.

Проииси

- European Union: Council of the European Union, *Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC*, PE/82/2023/REV/1 OJ L, 2024/1203, 30 April 2024.
- UNECE, *Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters*, 25 June 1998, United Nations, Treaty Series, vol. 2161.

- United Nations, *Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and their Disposal*, March 22, 1989, Treaty Series, vol. 1673.
- Директива 2024/1203 Европског парламента и Савета о заштити животне средине путем кривичног права 11. 4. 2024. године (Directive 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law)
- Закон о хемикалијама, *Службени гласник РС*, бр. 36/2009, 88/2010, 92/2011, 93/2012. и 25/2015.
- Закон о биоцидним производима, *Службени гласник РС*, бр. 109/2021.
- Закон о водама, *Службени гласник РС*, бр. 30/2010, 93/2012, 101/2016, 95/2018. и 95/2018. – др. Закон.
- Закон о заштити ваздуха, *Службени гласник РС*, бр. 51/2025.
- Закон о заштити животне средине, *Службени гласник РС*, бр. 135/2004, 36/2009, 36/2009. – др. закон, 72/2009. – др. закон, 43/2011 – одлука УС, 14/2016, 76/2018, 95/2018. – др. закон, 95/2018 – др. закон и 94/2024. – др. Закон.
- Закон о заштити природе, *Службени гласник РС*, бр. 36/2009, 88/2010, 91/2010. – испр., 14/2016, 95/2018. – др. закон и 71/2021.
- Закон о одговорности правних лица за кривична дела, *Службени гласник РС*, бр. 97/2008.
- Закон о потврђивању Базелске конвенције о контроли прекограничног кретања опасног отпада и његовог одлагања, *Службени гласник РС – Међународни уговори*, бр. 2/99.
- Закон о потврђивању Конвенције о доступности информација, учешћу јавности у доношењу одлука о приступу правосуђу у вези са питањима животне средине, *Службени гласник РС – Међународни уговори*, бр. 38/2009.
- Закон о потврђивању Ротердамске конвенције о поступку давања сагласности на основу претходног обавештавања за одређене опасне хемикалије и пестициде у међународној трговини са изменама и допунама, *Службени гласник РС – Међународни уговори*, бр. 38/2009.
- Закон о потврђивању Стокхолмске конвенције о дуготрајним органским, загађујућим супстанцама, *Службени гласник РС – Међународни уговори*, 42/200.
- Закон о процени утицаја на животну средину, *Службени гласник РС*, бр. 94/2024.
- Закон о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, измењене у складу са Протоколом бр. 11, Протокола уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, Протокола бр. 4 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода којим се обезбеђују извесна права и слобода који нису укључени у Конвенцију и први Протокол уз њу, Протокола бр. 6 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне, Протокола бр. 7 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, Протокола бр. 12 уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода и Протокола бр. 13. уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне у свим околностима, *Службени гласник РС – Међународни уговори*, бр. 9/2003,

- 5/2005. и 7/2005. – испр. и *Службени гласник РС – Међународни ујовори*, бр. 12/2010. и 10/2015.
- Закон о слободном приступу информацијама од јавног значаја, *Службени гласник РС*, бр. 120/2004, 54/2007, 104/2009, 36/2010. и 105/2021.
- Закон о управљању отпадом, *Службени гласник РС*, бр. 36/2009, 88/2010, 14/2016, 95/2018. – др. закон и 35/2023.
- Правилник о категоријама, испитивању и класификацији отпада, *Службени гласник РС*, бр. 56/2010, 93/2019, 39/2021. и 65/2024.
- Правилник о начину складиштења, паковања и обележавања опасног отпада, *Службени гласник РС*, бр. 95/2024.
- Стратегија за примену Конвенције о доступности информација, учешћу јавности у доношењу одлука и праву на правну заштиту у питањима животне средине – Архуска конвенција *Службени гласник РС*, бр. 103/2011.
- Устав Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 98/2006. и 115/2021.

Индирнерет извори

- <https://www.ekologija.gov.rs/dozvole-obrasci/upravljanje-otpadom/prekograncno-kretanje-otpada-i-notifikacioni-postupak>, приступљено дана 21. 11. 2025. године.
- <https://data.gov.rs/sr/datasets/deponije-sanitarne-nesanitarne-i-divlje/>, приступљено дана 26. 11. 2025. године.

Судска пракса

- Verein KlimaSeniorinnen Schweiz* и остали прошир Швајцарске, (App. no. 53600/20), 9. 4. 2024.
- Пресуда Врховног касационог суда Кзз, бр. 259/2014 од 29. 4. 2014. године.